

Research Article

Submission Date

24 / 10 / 2024

Admission Date

25 / 12 / 2024

Rural Landscape Character Analysis in Cappadocia Antique Period Villages

Kapadokya Antik Dönem Köylerinde Kırsal Peyzaj Karakter İncelemesi

Ahmet Alperen DİKİCİ¹ Esra ÖZHANCI²

How to Cite:

Dikici, A.A., Özhanç, E. (2024). Rural Landscape Character Analysis in Cappadocia Antique Period Villages. *Journal of Environmental and Natural Studies*, 6 (3), 350-368. DOI: <https://doi.org/10.53472/jenas.1572962.1572962>

Öz:

Kırsal peyzajlar günümüz kent peyzajlarının beslendiği kaynaklar olmakla birlikte, sahip oldukları doğal ve kültürel değerlerle koruma, yönetim ve planlama faaliyetlerinin de merkezî konumundaki peyzajlardır. Türkiye'nin doğal ve kültürel peyzajları içerisinde de şüphesiz öne çıkan yerlerden ilki; UNESCO Dünya Miras Listesinde de yer alan Kapadokya'nın sahip olduğu eşsiz peyzajlar ve değerlerdir. Bu araştırmada, Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin kırsal yerleşim tipolojileri ve peyzaj özellikleri, yerinde gözlem ve sayısal yükseklik modeli verileri kullanılarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin doğal topoğrafyası, kültürel değerleri ve kaya oyma yapıları ile şekillenen kırsal peyzaj karakteri incelenmiştir. Çalışmada; kırsal miras-peyzaj ilişkisi temelinde, doğal tuf ve kayalık yapı üzerinde farklı medeniyet ve toplumların binlerce yılda yoğurup geliştirdiği doğal ve kültürel yapının bugün barındırdığı değerler ortaya konarak, geleneksel yapı tekniklerinin bu köylerin kültürel ve mimari kimliğini nasıl şekillendirdiği ele alınmıştır.

Çalışmanın sonuçları; köylerin peyzaj yapısının bölgenin doğal topoğrafyası, kültürel değerleri ve geleneksel yapı teknikleri ile şekillenmiş bir bütünlüğü yansıttığını göstermektedir. Kırsal yerleşmeler, tarihi süreç boyunca doğal unsurlarla uyum içinde gelişmiş, tarımsal faaliyetler, su kaynakları ve yerel kültürel miras unsurları ile şekillenmiştir. Su kaynaklarına yakınlık ve uygun iklim koşulları, tarımsal üretim ve hayvancılık için elverişli bir ortam yaratmış, kaya oyma yapılar ve tarihi eserler köylerin ekoturizm ve kültürel turizm potansiyelini artıran bir unsur olarak öne çıkmıştır. Ancak yeni yapılaşmaların büyük bölümünün geleneksel mimari kimlikle bütünlük sağlamadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca doğal ve kültürel unsurların sürdürülebilir uygulamalarla korunmasının önemi vurgulanarak, bölgenin mimari bütünlüğünü ve kırsal karakterini korumak için öneri ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Kırsal Miras, Kırsal Peyzaj, Köy

ABSTRACT:

Rural landscapes are the resources that today's urban landscapes benefit from, and they are also the central landscapes for protection, management and planning activities with their natural and cultural values. The first place that stands out among Türkiye's natural and cultural landscapes is undoubtedly the unique landscapes and values of Cappadocia, which is also on the UNESCO World Heritage List. In this study, the rural settlement types and landscape characteristics of Cemil, Taşkınpaşa and Şahinefendi villages in the Ürgüp district of Nevşehir were examined using on-site observation and digital elevation model data. Within the scope of the study, the natural topography, cultural values and rock-carved structures of Cemil, Taşkınpaşa and Şahinefendi villages were examined. In the study, the values of the natural and cultural structure developed by different civilizations and societies over thousands of years on the natural tuff and rock structure were revealed on the basis of the rural

¹ **Corresponding Author:** Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Nevşehir, dikici@nevsehir.edu.tr, 0000-0002-8126-3181

² PhD, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Nevşehir, ozhanci@nevsehir.edu.tr, 0000-0003-2789-6380

heritage-landscape relationship, and how traditional construction techniques shaped the cultural and architectural identity of these villages were discussed.

The results of this study; The landscape structure of the villages reflects an integrity shaped by the natural topography, cultural values and traditional construction techniques of the region. Rural settlements have developed in harmony with natural elements throughout the historical process and have been shaped by agricultural activities, water resources and local cultural heritage elements. Proximity to water resources and suitable climatic conditions have created a suitable environment for agricultural production and animal husbandry, and rock-carved structures and historical artifacts have stood out as elements that increase the ecotourism and cultural tourism potential of the villages. However, it has been observed that most of the new constructions do not provide integrity with the traditional architectural identity. In addition, the importance of preserving natural and cultural elements with sustainable practices has been emphasized, and suggestions and evaluations have been made to preserve the architectural integrity and rural character of the region.

KEYWORDS: *Rural landscape, rural heritage, village, Cappadocia*

GİRİŞ:

Kırsal alanlardan kentsel bölgelere göç; kır ile kent arasındaki ulaştırma olanaklarının iyileşmesi ve köylerde traktör kullanımının iş gücü ihtiyacını azaltması gibi nedenlerle tarihsel süreç içinde gerçekleşen, çağın getirdiği kaçınılmaz bir olgudur. Bu göçün, kentleşme sürecinde olumlu yanları olsa da kırsal yerleşmelerin özgün dokusunun ve kırsal peyzajın bozulmasına yol açmaktadır (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, 2018). Küreselleşmenin etkisiyle şehirlerin birbirine benzemesi, kırsal bölgelere olan özlemi artırmaktadır. Kırsal miraslar, kültürel kimliğin yeni nesillere aktarılması ve biyoçeşitliliğin korunması gibi gerekçelerle korunmaktadır. Koruma ile ilişkisi doğru kurulduğunda turizm, kırsal mirasların özgün dokusunu korumanın ekonomik maliyetini karşılamak için önemli bir fırsattır (Dünya Ekonomik Forumu, 2024). Bu durum, kırsal mirasın korunmasıyla mümkündür. Dolayısıyla kırsal miraslarda koruma faaliyetleri turizmi gerektirdiği gibi, turizm de korumayı gerektirir. Bu ilişki, kırsal miras koruma alanında yapılacak çalışmalara olan ihtiyacı göstermektedir.

Kırsal peyzajlar, bir bölgenin kültürel, ekolojik ve ekonomik örüntülerini yansıtan, zaman içinde doğal unsurların ve insan faaliyetlerinin etkileşimiyle şekillenen alanlardır. Kırsal peyzaj kavramı, insan çevre ilişkisini şekillendiren doğal ve kültürel unsurların tümünü kapsamaktadır. Toprak, su ve bitki örtüsü gibi doğal unsurlar bu kapsamın merkezinde yer almaktadır. Köseoğlu'na (1975) göre kırsal peyzaj planlama çalışmalarının amaç ve kapsam bakımından; birincisi, diğer planlama çalışmalarının temelini oluşturmak, ikincisi, kırsal alanlarda peyzajın korunmasıyla, bakımıyla, geliştirilmesiyle ve yeniden düzenlenmesiyle ilgili önlemleri araştırarak planlamak ve pro-jelendirmek olmak üzere iki ayrı görevi vardır. Kırsal peyzajların özgün kimlik özelliklerini koruma ve geliştirme yöntemlerini araştıran Erdem'e (2012) göre, kırsal peyzajın doğal ve kültürel unsurları incelenerek, kırsal yerleşmelerin peyzaj kimliğinin korunması gerekmektedir. Çünkü; iklim, topoğrafya, hidroloji gibi doğal çevrenin varlığı ile şekillenmiş, erişilebilir yapı malzemeleri ile inşa edilmiş, geleneksel yapılar ile bahçelerin iç içe geçtiği, doğal çevreye uyumlu organik yapıdaki kırsal yerleşimler aynı zamanda kültürel miras alanlarıdır (Balta ve Atik, 2019) Bu bağlamda, kırsal yerleşimlerin doğal çevreyle uyumlu tarihsel yapılarının sürdürülebilir koruma ve kullanımı, bölgenin turizm potansiyelini artırmakta kilit bir rol oynamaktadır (Özgeriş et al., 2024).

Bu bağlamda ilk olarak Venedik Tüzüğü olarak bilinen resmi adıyla Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük (1964), gösterişli olup olmamasına bakılmaksızın, bir uygarlığın gelişimindeki herhangi bir aşamayı yansıtan tüm alanların kültürel değerine binaen korunmasına yönelik ilkeleri ana hatlarıyla belirlemektedir. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) Dünya Mirası Sözleşmesi (1972), doğa ve insanlığı arasındaki birlikteliği gösteren alanların tespit edilmesini, korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını amaçlamaktadır. ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Washington Tüzüğü (1987), hem doğal hem de insan yapımı çevreleri ele alarak kent kültürünün geleneksel değerlerini korumanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca peyzajların insan ve doğa etkileşimi nedeniyle zaman içinde evrim geçirdiğini kaydeden Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (2000), kırsal peyzajları ve onların mirasını anlamak için kapsamlı bir çerçeve sunan ilk belgedir. 2011 yılında UNESCO Tarihi Kentsel Peyzaj Tavsiye Kararı, sürdürülebilir kalkınmayı kentsel korumayla bütünleştiren bir yöntem önererek, daha geniş coğrafi bölgelerin ve yerel topluluk geleneklerinin korunmasını tavsiye etmektedir. Bu tavsiye kararı, koruma ile kalkınma arasında denge kurma ihtiyacını yansıtmaktadır. ICOMOS Floransa Deklarasyonu (2014) kültürel ve biyolojik çeşitlilik arasındaki doğrusallıktan dolayı peyzajın korunmasına yönelik toplum temelli bir yaklaşımı savunmaktadır. Özellikle orman ve tarım alanlarında kırsal bölgelerin ve sürdürülebilir peyzaj yönetiminin önemine dikkat çekmektedir. Son olarak, ICOMOS IFLA İlkeleri (2017), kırsal peyzajları hem somut hem de soyut unsurlar aracılığıyla miras olarak tanımlayarak, yerel toplulukları içeren sürdürülebilir yönetim çağrısında bulunmaktadır. İlkeler söz konusu peyzajların korunmasını sağlamak için kapsamlı araştırmalar ve yasal çerçeveler önermektedir.

Kapadokya, volkanik tüf kayalardan oluşan peribacaları, vadiler ve kaya oyma yapılar ile öne çıkmaktadır. Bu bölgede kırsal peyzaj, yüzyıllar boyunca insanların doğal topoğrafyaya ve jeolojik oluşumlara uyum sağlamanın bir ürünüdür. Tarih boyunca yer altı şehirleri ve kaya kiliseleri gibi savunma ya da dini amaçlar için kullanılan yapılar, bölgenin yerleşim karakterini özgünleştirmiştir. Kapadokya'nın kültürel ve tarihi zenginliğini ortaya koyan bu özgün yerleşim yerleri, turizm açısından büyük bir çekim merkezi olmanın yanında gelecek nesiller için değerli bir mirastır.

Solmaz (2013), bu yerleşimlerdeki geleneksel evlerin yapım tekniklerini Ürgüp, Mustafapaşa ve İbrahimpaşa'ya odaklanarak incelemiştir. Araştırma, mimari unsurları, yapı malzemelerini, kaya oymacılığını ve duvarcılık tekniklerini içermektedir. Çalışma, bölgenin kültürel mirasını temsil eden geleneksel yöntemlerin korunmasının önemini ortaya koymaktadır. Eren (2024), Ürgüp'e bağlı Karain, Karlık, Yeşilöz, Akçaören, Başdere, Demirtaş, İltaş, Akköy, Boyalı ve Karaören yerleşimlerine ilişkin sürdürülebilir ve turizm odaklı kalkınma potansiyelini tartışmıştır. Bu araştırma, bölgenin daha iyi anlaşılması için değerli ve kapsamlı bir çalışmadır. Bununla beraber Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri ile ilgili de bilimsel araştırmalar önem arz etmektedir. Polat ve Güney (2013), Damsa çayı vadisindeki peribacalarının jeomorfolojik özelliklerine odaklanarak, bu özellikler ile peribacalarının jeolojik oluşumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır.

Bu çalışmada, Ürgüp kırsal peyzajının doğal/kültürel değer ve karakterini ortaya koymak amacıyla yöreyi temsil açısından en iyi örnekler olacağı düşünülen ve söz konusu Damsa çayı vadisinde yer alan Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri seçilmiştir. Köylerin kültürel değerleri ve kaya oyma yapıları ile şekillenen kırsal peyzaj karakterine odaklanılarak; bu özelliklerin kültürel ve mimari kimliği nasıl şekillendirdiği ele alınmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM:

Çalışma kapsamında Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerindeki fiziksel yapı araştırılarak kırsal miras ve kırsal peyzaj değerleri incelenmiştir. Bu köyler sahip oldukları zengin ve köklü yapı dolayısıyla kırsal mirası bugüne taşımaları açısından önemli yerleşimler olmaları nedeniyle araştırmanın materyali olarak ele alınmıştır.

Ürgüp ilçesi 37.215 kişilik nüfusu ile Nevşehir il merkezine bağlı en büyük ilçedir. Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri UNESCO Dünya Miras Alanında yer alan merkezi, sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri ile turistik olarak Kayalık Kapadokya'nın odağındadır. Bu bağlamda Ürgüp ilçesindeki köyler kırsal mirasları ve nitelikli yapıları ile öne çıkmaktadır. Çalışma alanındaki köylerden Cemil köyü, Ürgüp ilçe merkezinin 12 km güneyinde yer almaktadır. Cemil köyünün 3 km güneyinde Taşkınpaşa, Taşkınpaşa köyünün ise 3 km güneyinde Şahinefendi köyü yer almaktadır. Ayrıca köylerin 17 km doğusunda Kaymaklı yerleşim yeri bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi Köylerinin Konumları (Snazzy Maps çevrimiçi harita servisinden geliştirildi.)

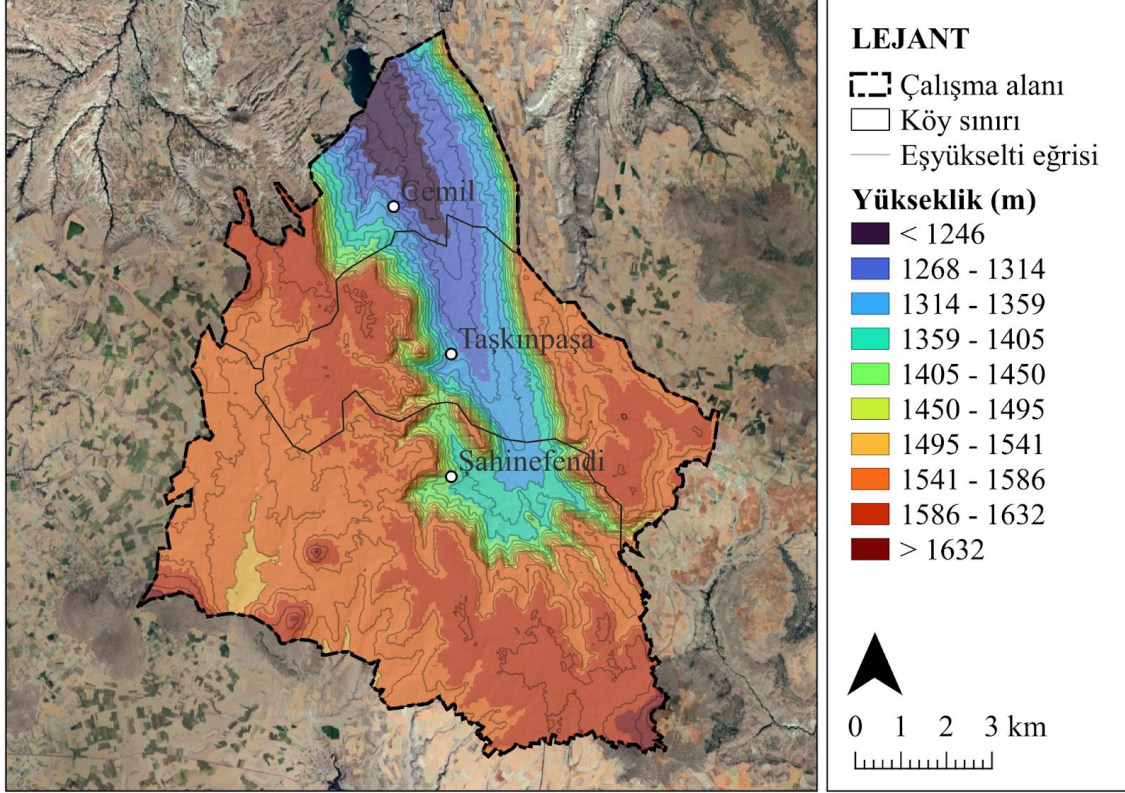
Bu çalışmada konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taraması yapılmış, çalışma alanında yerinde gözlemler ve veri toplama ile bölgedeki mevcut durumun doğrudan incelenmesini sağlanmıştır. Peyzajı oluşturan ana karakteristikler üzerinde durularak; doğal peyzaj yapısı (fiziki yapı, iklim, bitki örtüsü, hidroloji), kültürel peyzaj yapısı (nüfus, eğitim, ekonomik yapı, ulaşım) ve doğal ve kültürel miras özellikleri (mimari kimlik ve karakter, kaya oyma yapılar) ortaya konmuştur. Çalışma alanı ile ilgili analizler, Google Earth harita servisinden sağlanan uydu görüntüleri ve SRTM ya da *Shuttle Radar Topography Mission* 30 metrelik sayısal yükseklik modeli verileri kullanılarak; QGIS açık kaynak kodlu coğrafi bilgi sistemleri yazılımı üzerinde TUREF / TM36 koordinat sistemine göre haritalandırılmıştır.

BULGULAR:

1. Doğal Peyzaj Yapısı

1.1. Fiziki Yapı

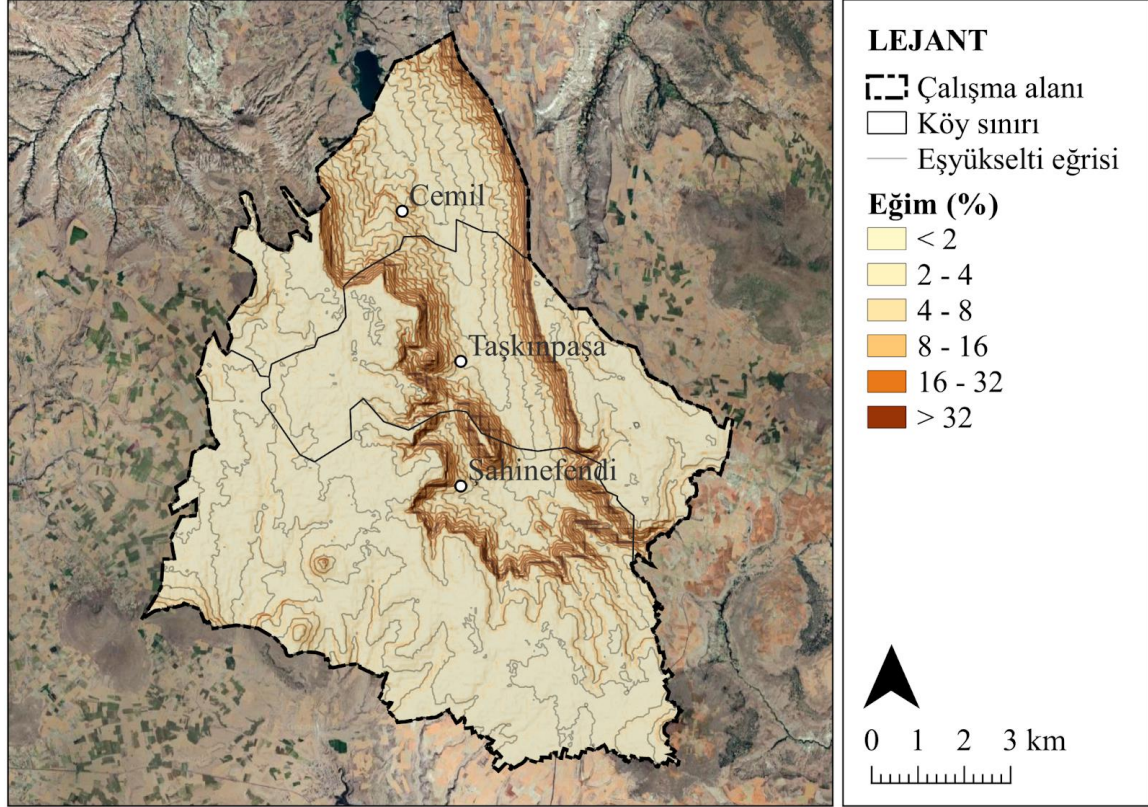
Çalışma alanının deniz seviyesinden yüksekliği 1273 ile 1677 metre arasında değişmektedir. Köy merkezlerinin rakımları, Cemil için 1291 ile 1331 metre, Taşkınpaşa için 1314 ile 1359 metre, Şahinefendi için 1382 ile 1407 metre arasındadır (Şekil 2). Bu iklim, bitki örtüsü, tarım ve yerleşim gelişimi üzerinde etkileri olan nispeten yüksek bir rakımdır. Yükseklik arttıkça düşen sıcaklıklar nedeniyle serin olan iklim, birçok ürün için büyüme mevsimini kısaltmaktadır.

Şekil 2. Yükseklik Analizi (SRTM ya da Shuttle Radar Topography Mission verileri ile geliştirildi.)

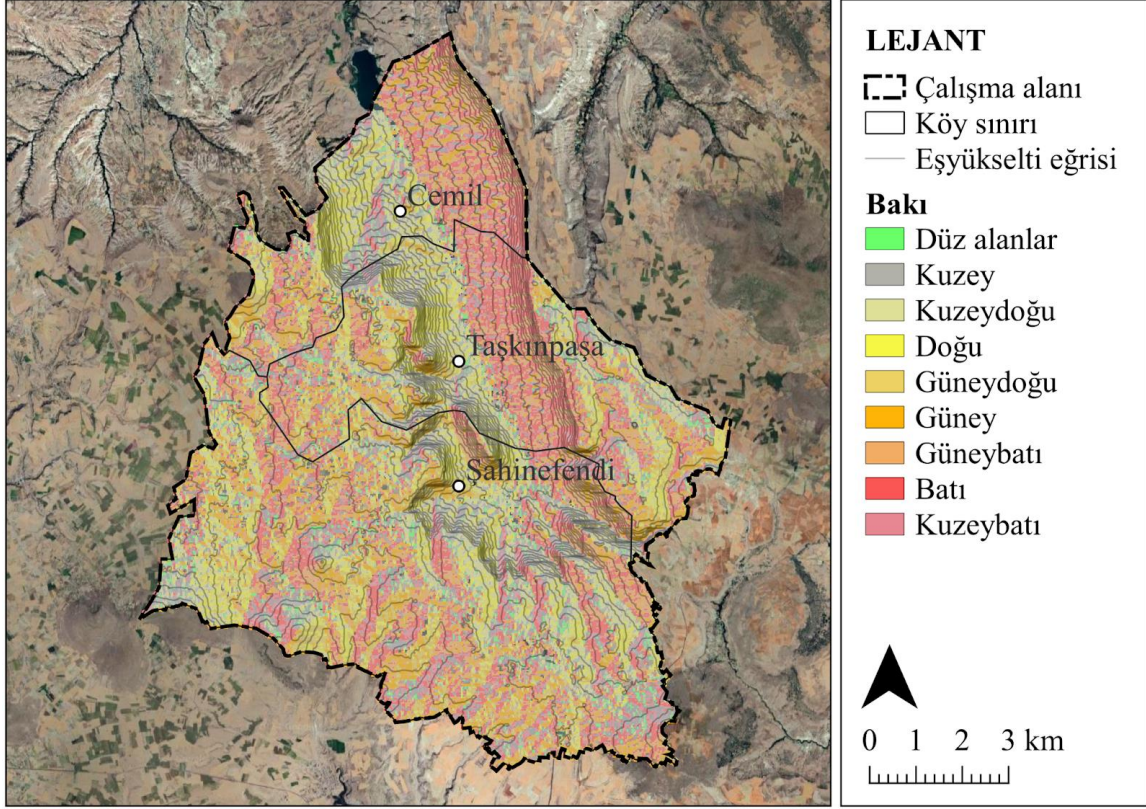
Çalışma alanının jeolojisi, Ürgüp çevresindeki volkanik faaliyetlerin etkisiyle oluşan tuf ve ignimbirit gibi volkano-sedimanter formasyonlarla karakterizedir. Damsa Çayı vadisinde, özellikle Cemil ve Şahinefendi köyleri arasındaki peribacaları bu jeolojik formasyonların bir ürünüdür. Bölgedeki peribacaları, ignimbritler gibi daha az dirençli malzemelerin aşındırılması sonucu ortaya çıkan, kornişlerden düşen volkanik kaya kütlelerinin yamaçlarda oluşturduğu yapılar olarak şekillenmiştir. Bölgede şiddetli yağışlar ve sel suları, ignimbirit katmanlarını aşındırarak peribacalarının gelişimini sağlamıştır (Polat ve Güney, 2013).

Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri; Damsa çayının çevresindeki tarım alanlarını takip eden Ürgüp yolu üzerinde yer almaktadır. Akarsudan dolayı yamaçlarda bulunan köylerden Cemil içbükey, Taşkınpaşa ve Şahinefendi dışbükey eğimlidir. İçbükey yamaçlar su ve toprak toplama eğilimindedir, bu da onları özellikle yarı kurak bir bölgede belirli tarım türleri için faydalı hale getirmektedir. Yerleşimler, ortalama eğimleri %8 ile %16 arasında olmak üzere çok eğimlidir (Şekil 3). Daha dik eğimler, stabilite ve erozyon risklerini yönetmek için inşaatta genellikle belirli hususların dikkate alınmasını gerektirir ve verimli bir şekilde yetiştirilebilecek ürün türlerini sınırlandırmaktadır. Damsa Çayının ve kara yolunun batısında yer alan Cemil ve Taşkınpaşa köylerinde yerleşim doğruya doğru gelişme göstermektedir. En güneyde yer alan Şahinefendi köyünde ise yeni yapılaşma gözlenmemektedir.

Şekil 3. Eğim Analizi (SRTM ya da Shuttle Radar Topography Mission verileri ile geliştirildi.)

Cemil ve Taşkınpaşa köylerinde bakı, doğu yönündedir. Şahinefendi köyünde ise bakı, güney yönündedir (Şekil 4). Bakı, alanlarda hem yerleşim gelişimini hem de tarımsal uygulamaları önemli ölçüde etkilemektedir. Doğuya ve güneye bakan yönler, bu kırsal peyzajlarda tarımsal verimlilik ve bina yönelimi için önemli olan uygun güneş ışığı maruziyeti sağlar. Özellikle Şahinefendi gibi güney bakılı köylerde, güneş ışığına daha fazla maruz kaldığı için kuraklık etkisi hissedilebilir. Kuraklıkla mücadelede sulama sistemleri önemli hale gelir, bu nedenle Şahinefendi köyünün batısında bulunan sulama havuzu kritik öneme sahiptir.

Şekil 4. Bakı Analizi (SRTM ya da Shuttle Radar Topography Mission verileri ile geliştirildi.)

1.2. İklim

Nevşehir, kışları çok soğuk ve yazları sıcak ve kurak geçen orta kuşak iklimine sahiptir. En sıcak ayı ortalama 21,3°C sıcaklık ile Temmuz, en soğuk ayı ise ortalama -0,2°C sıcaklık ile Ocak ayıdır. Günlük ortalama sıcaklıklar sadece Temmuz ve Ağustos aylarında 20°C'nin üzerine çıkmaktadır. Don olaylarının görüldüğü günler genellikle Ekim ortasından Nisan başına kadar sürmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2024). Özellikle meyve bahçeleri don riskiyle karşı karşıyadır, bu da erken ilkbahar donları nedeniyle ağaçlarda çiçeklenme döneminin zarar görmesine yol açabilir.

Nevşehir'de yıllık toplam yağış ortalaması 413 mm civarındadır. Toplam yağışın yaklaşık %90'unu Ekim'le Mayıs arasında gerçekleşmektedir ve bu dönem sırasında yağışlı gün sayısı ayda 6 ila 8 gün civarındadır. Sıcak mevsimde daha az yağış düşmekte ve yağışlı gün sayısı da azalmaktadır, yazın yağışlı gün sayısı ayda 2 ila 3 güne gerilemektedir (Çalışkan, 2011).

1.3. Bitki Örtüsü

Köyler tarım alanlarının yanında yer aldığı için bu köylerdeki bitki örtüsünün bir kısmı tarımsal faaliyetlerden etkilenmektedir. Kapadokya'da yaygın olarak yetiştirilen ürünler arasında buğday, nohut, arpa ve patatesin yanı sıra üzüm yetiştirilen bağlar da yer almaktadır (Eren, 2024). Bölgenin doğal bitki örtüsü, yarı kurak iklim göz önüne alındığında kuraklığa dayanıklı bozkır türlerini kapsamaktadır. Bitki örtüsü; kekik (*Thymus spp.*) ve *Astragalus spp.* gibi kuru ve kayalık topraklara adapte olmuş çeşitli çalı ve ot türlerini; yüksek rakımlı alanlarda ise ardıç (*Juniperus spp.*) ve meşe (*Quercus spp.*) türlerini içermektedir. Çalışma alanındaki vadi tabanında bulunan Damsa Çayının bir kısmı, bölgedeki akarsuların yaz aylarında kurumasından dolayı geçici akarsu durumundadır, bir kısmı ise sürekli su taşımamasından dolayı kavak, söğüt gibi ağaçlarla sucul çalılar ve ot toplulukları ile kaplıdır (Demircan, 2024).

Ulukuş ve Tugay (2014) tarafından yürütülen araştırmada, bölgede 76 familya ve 329 cinse ait 418 tür, 116 alttür ve 69 varyete olmak üzere 603 takson tespit edilmiştir. Bunlar arasında 89 takson endemiktir, ki bu durum alanın biyoçeşitliliğin korunması açısından önemini göstermektedir. Floranın fitocoğrafik dağılımı, türlerin çoğunluğunun (%30,95) İran-Turan bölgesine ait olduğunu, bunu Akdeniz elementlerinin (%6,04) ve Avrupa-Sibirya elementlerinin (%3,29) izlediğini göstermektedir. Geri kalan taksonlar ya yaygındır ya da fitocoğrafi kökenleri bilinmemektedir; bu da bölgenin iklim ve coğrafyasının geçiş niteliğini yansıtmaktadır.

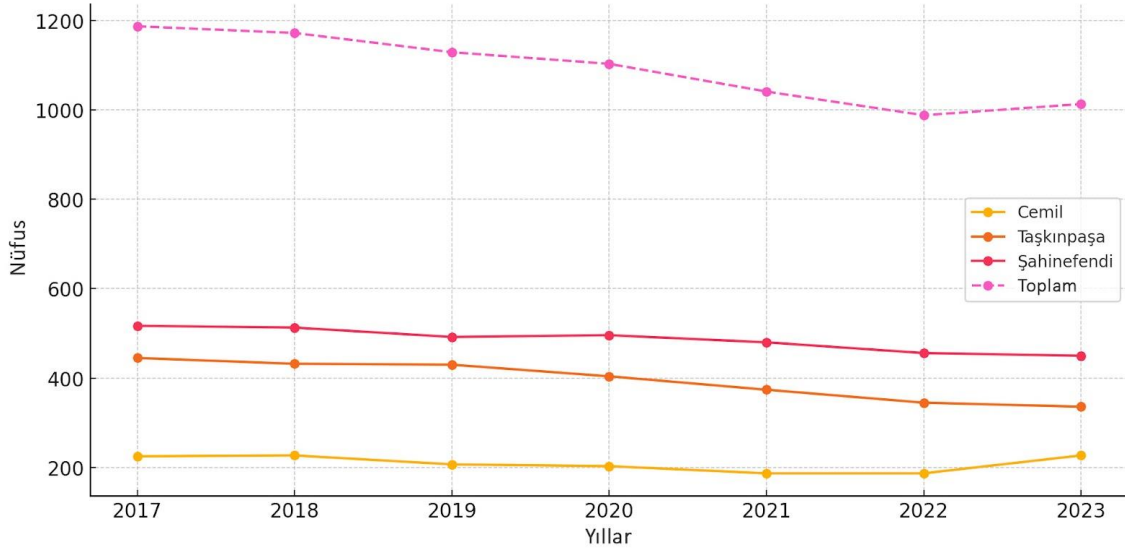
1.4. Hidroloji

Kızılırmak nehrine güneyden katılan Damsa çayının üzerinde, Cemil köyünün kuzeyinde, Damsa barajı bulunmaktadır. Baraj; sırasıyla Şahinefendi, Taşkınpaşa ve Cemil köylerinin yanından geçen çay üzerine sulama amacı ile 1965 ile 1971 yılları arasında inşa edilmiştir. Toprak gövde dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 862.000 m³, normal su kotunda göl hacmi 7,12 hm³, normal su kotunda göl alanı 0,82 km²'dir. Baraj 1.390 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermekle birlikte yılda 1 hm³ içme ve kullanma suyu sağlamaktadır (Akın, 2019).

2. Kültürel Peyzaj Yapısı

2.1. Nüfus

Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin yıllara göre nüfusları Şekil 5'de verilmiştir (TÜİK, 2024). Genel bir düşüş eğilimi olmakla birlikte, 2023 yılında Cemil köyünde nüfusun yeniden artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Bu artış, köylerdeki nüfusun azaldığı bir dönemde Cemil köyünde kentten köye tersine göç nedeniyle gerçekleşmiştir. Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinde ise nüfus sürekli olarak azalmaktadır. Kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha düşük olması, kadınların iş, eğitim veya evlilik nedenleriyle daha fazla göç ettiğini göstermektedir.

Şekil 5. Yıllara Göre Nüfus Değişimi

Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin 2023 yılı cinsiyete ve yaşa göre nüfus dağılımı Tablo 1'de verilmiştir (TÜİK, 2024). Köylerdeki yaş gruplarına bakıldığında, genel nüfusun önemli bir kısmını 15-65 yaş aralığındaki bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Ancak, 65 yaş üstü nüfus oranı da oldukça yüksektir, ki bu durum köylerin yaşlanan bir nüfusa sahip olduğunu ve genç nüfusun azaldığını göstermektedir.

Tablo 1. 2023 Yılı Cinsiyete ve Yaşa Göre Nüfus Dağılımı

Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam
Cemil	109	118	227
Taşkınpaşa	166	170	336
Şahinefendi	208	242	450
Genel Toplam	483	530	1013
Yaş	0-14	15-65	65+
Cemil	%10,6	%55,3	%34,1
Taşkınpaşa	%5,7	%63,2	%31,1
Şahinefendi	%11,7	%61,0	%27,3
Toplam	%9,3	%60,6	%30,0

2.2. Eğitim

Eğitimde fırsat eşitliğini ve öğrencilerin, merkez okullardaki fiziki imkânlardan yararlanmasını sağlamak amacıyla taşınmalı eğitime geçilmiştir (Çetinkaya ve Üzümcü, 2021). Bu nedenle yerleşim yerlerinin eğitim kurumları olan ilkokullar metruk durumdadır (Şekil 6). Bu durum, kırsal peyzajda terkedilmiş eğitim yapılarına neden olmaktadır. Eğitim yapılarının kırsal peyzajla uyumlulaştırılması, kırsal alanlarda terk edilen yapılar ve bu yapılar üzerinde yapılacak iyileştirmeler, kırsal peyzajı koruma açısından önemlidir. Kırsal peyzaj ve eğitim ilişkisinde, kırsal peyzajın sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi için muhtelif eğitim programları ile okulların yeniden işlevlendirilmesi üzerinde durulmalıdır. Taşkınpaşa köyünde bulunan Taşkınpaşa Medresesi kütüphane olarak kullanılmakta olup, Şahinefendi köyünün merkezinde ise bir adet Kur'an kursu bulunmaktadır.

Şekil 6. Sol Üstten Saat Yönünde Sırasıyla: Cemil İlkokulu, Taşkınpaşa İlkokulu, Şahinefendi İlkokulu, Şahinefendi Kur'an Kursu

2.3. Ekonomik yapı

Ürgüp ve çevresinde, tarımsal üretim kapsamında başlıca baklagil ve hububat türleri olan buğday, nohut ve arpa gibi ürünlerin yetiştirilmesi ekonomik açıdan köylerin temel gelir kaynaklarından biridir (Eren, 2024). Cemil köyünün batısında ve Şahinefendi köyünün güneyinde tarımsal meyve bahçeleri bulunmaktadır. Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinde Damsa barajı ve yer altı suları ile tarımsal üretim yapılmaktadır. Nüfusun çoğunluğu tarım, hayvancılık ve turizm faaliyetlerinde çalışmaktadır. Tarımsal üretimin yanında hayvancılık da kırsal ekonominin bir diğer önemli ayağını oluşturmaktadır. Cemil köyünde besicilik yapılmakta olup, bu da bölgenin geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Kapadokya'nın genel ekonomik yapısında olduğu gibi çalışma alanındaki köylerde de turizmin etkisi büyüktür. Kaya oyma yapılar, peribacaları, tarihi kiliseler ve camiler gibi kırsal miras öğeleri, miras turizmini beslemektedir.

2.4. Ulaşım

Çalışma alanındaki üç köye ulaşım, tarım alanlarının içinden geçen; kenarlarında kara kavak (*Populus nigra*), ceviz (*Juglans spp.*) ve elma (*Malus spp.*) bitkileri bulunan çift yönlü asfalt kara yolu ile sağlanmaktadır (Şekil 7). Köylerin merkezlerini muhtarlık, kahve ve caminin yer aldığı bölge ve çevresinde kümelenen konutlar oluşturmaktadır. Cemil köyünde bu merkeze kara yolundan

yerleşimin içine doğru ayrılan biri 8 diğeri 4 metre genişliğindeki iki farklı yol ile ulaşılmaktadır. Köy iç yolu ayrıca yerleşimin çevresini dolaşarak köyün batısındaki meyve bahçelerine ulaşmaktadır.

Şekil 7. Şahinefendi ve Taşkınpaşa Köyleri Arasındaki Kara Yolu

Cemil köyünde kiliseye ulaşan iki sokak küp taş ile, köyün çoğunluğu ise kilit parke taşı ile kaplıdır (Şekil 8). Taşkınpaşa köyünün merkezi kara yolu üzerindedir. Köy içi ulaşımın ana arteri Taşkınpaşa Medresesinin de yer aldığı köy merkezi ile Taşkınpaşa Camisi arasındaki beton parke taşı kaplı yoldur. Bu yoldan daha yukarıda yer alan konutlara, yoldan ayrılan eğimli ince yollar ile ulaşılmaktadır. Köylerin tümünde basamaklı dar sokaklar hariç yaya ve araç yolları ortaktır. Son olarak Şahinefendi köyünün merkezine köyün doğusundan geçen kara yolundan ayrılan bağlantı yoluyla ulaşılmaktadır. Köyün iç yolu diğer iki köyle benzer özellik göstermektedir.

Şekil 8. Cemil Köyünün Kilit Parke Kaplı İç Yolu, Cemil Köyünün Küp Taş Kaplı İç Yolu, Taşkınpaşa Köyü İç Yolu

2.5. Doğal ve Kültürel Miras Özellikleri

Çalışma kapsamında araştırılan köylerin içinde yer alan tarihi kalıntılar yerleşim yerlerinin köklü geçmişine işaret etmektedir. Şahinefendi köyünün, güneydoğusundaki kalıntılar ışığında, köyün ilk olarak 4. yüzyılda yerleşim gördüğü bilinmektedir. Erpek'e (2019) göre, 4. yüzyıla tarihlenen ilk yapı sonraki dönemlerde kilise ve şapel olarak kullanılmıştır (Şekil 9). Doğu Roma imparatoru VI. Leo (886-912) döneminde piskoposluk listesinde, Kapadokya'daki Sobesos adlı bir yerleşim episkoposluk merkezi olarak

geçmektedir. Şahinefendi köyünün doğusunda yer alan ilk evresi 9. ve 10. yüzyıllara tarihlendirilen Kırk Martirler Kilisesi ve 11. yüzyıldan kalma kayaya oyulmuş avlu kompleksi bölgede o dönemdeki sosyal ve ekonomik hareketliliği göstermektedir. Binaenaleyh söz konusu Sobesos'un şimdiki Şahinefendi köyü olduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 9. Şahinefendi Köyündeki 4. Yüzyıla Tarihlenen İlk Yapının Kalıntıları

Taşkınpaşa köyünde bulunan Taşkınpaşa ismini taşıyan medrese, cami ve türbe; 14. yüzyıl ortalarında yaptırılmıştır (Şekil 10) (Çiftçiöğlü, 2015; Uzar, 2007). Yapıları inşa ettiren Taşkınpaşa'nın dedesi Melik Sencer'in Selçuk hükümdarlarından II. Kılıçarslan (1156-1192) olduğu kabul edilmektedir. Anadolu'da yer yer beyliklerin kurulduğu dönemde yaptırılan eserler, Taşkınpaşa'nın yakınlarında bir beylik kurmaya çalıştığını göstermektedir (Oral, 1962). Yukarıda bahsedilen piskoposluk listesinde 14. yüzyılda Taşkınpaşa köyünün de Tamsa olarak yer almasından dolayı, Taşkınpaşa köyünde Ortodoks ve Müslümanlar bir arada yaşadığı bilinmektedir.

Şekil 10. Taşkınpaşa Cami, Taşkınpaşa Medresesi

Cemil köyünde yer alan Kutsal Haç Kilisesi 1838 yılında inşa edilmiştir. Mustafapaşa köyündeki Konstantin Helena Kilisesi ile birlikte Nevşehir ve çevresindeki günümüze ulaşabilen en eski Osmanlı dönemi kilisesidir (Pekak, 2009). Kilise yerleşim alanları, tarım arazileri ve doğal bitki örtüsü ile çevrelenmiştir. Bu da yapının, kırsal peyzajın içinde doğal bir şekilde erimesine olanak tanımış ve onu çevresinden soyutlamayan, aksine peyzajla organik bağ kuran bir unsur haline gelmesini sağlamıştır. (Şekil 11). Ancak 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla, Anadolu'dan Yunanistan'a 1,5 milyon Rum ve Yunanistan'dan Anadolu'ya yaklaşık 650 bin Türk zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Yunanistan'ın kuzeyinde yaşayan Türk halk zorunlu göç ile mübadele öncesi

Gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadığı, Mustafapaşa, Ürgüp, Cemil köyü, Derinkuyu ve Kaymaklı'ya yerleştirilmişlerdir (Aytaş, 2011). Bu tarihten itibaren değişen demografik yapı sonucunda kilise, yeni yerleşimcilere kalan bir tarihi eser olagelmişti.

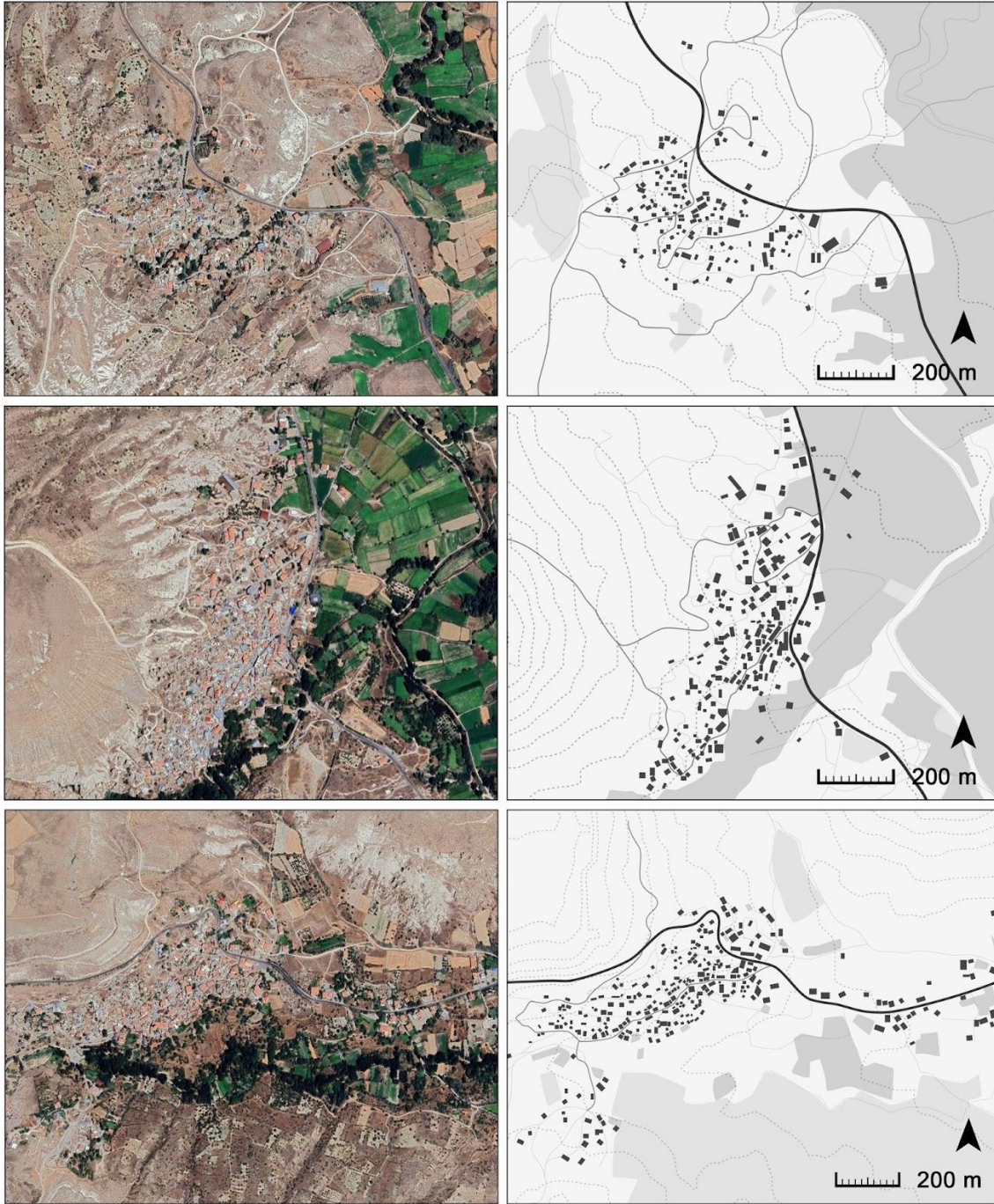

Şekil 11. Kutsal Haç Kilisesinin Köy İç Yolundan Görünüşü, Kilisenin Doğusundaki Kaya Oyma Yapıların Üstünden Köyün Manzarası

2.6. Mimari Kimlik ve Karakter

Yapı ve malzeme seçiminde amaç, insan için kullanışlı tasarımın en akılcı yöntemle gerçekleştirilmesidir. Kırsal peyzaj alanlarında öncelik, sınırlı kaynakların etkin kullanımıyla maliyeti düşürmek ve aynı zamanda işlevsel, dayanıklı yapılar inşa etmektir. Yapılar, çevresel faktörlere ve doğal kaynaklara uygun olacak şekilde tasarlanır. Özellikle yerel malzemelerin kullanımı hem maliyet avantajı sağlar hem de bölgenin mimari karakterini korur.

Çalışma alanındaki köyler, sulu tarıma dayalı olarak dağın tarımsal yerleşme özelliği göstermektedir. Bu dağın yerleşim, köylerdeki tarımsal faaliyetlerin yerleşim düzenine olan etkisini gözler önüne sermektedir. Şahinefendi köyünün doğusunda konutlar, yolun iki kenarında sıralanarak yol kenarı köy tipi şeklinde gelişmiştir. Ancak, Cemil ve Taşkınpaşa köylerinde serbest düzende kurulan geleneksel küme köy tipleri yaygındır (Dirik, 2005). Bu tür yerleşimlerde evler, belirli bir düzen olmaksızın toplu şekilde konumlanmaktadır ve tarımsal faaliyetler evlerin etrafında yoğunlaşmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Sırasıyla Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi Yerleşimlerin Uydu Görüntüleri (Google Earth harita servisinden geliştirildi.)

Bölgenin kaya mimarisi; yumuşak tuf taşlarının konut, dini ve depolama alanları için oyularak birincil malzeme olarak kullanılması ile bölgenin volkanik jeolojisi ile iç içe geçmiştir. Damsa çayı vadisinin Cemil ve Şahinefendi arasında kalan alanındaki peribacalarının başlık kısmını oluşturan blokları, yöredeki diğer peribacalarından farklı olarak kornişlerden düşen kaya kütleleri oluşturmaktadır (Polat ve Güney, 2013). Bu kütlelerden, Cemil köyünün alçakta kalan güney kısmında, Kutsal Haç Kilisesinin yerleştiği kaya alanda ve köy iç yolunun çevresindeki kayalarda çok sayıda oyma yapı bulunmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. Cemil Köyündeki Kaya Oyma Yapılar

Volkanik tufün doğal jeolojik özellikleri, onu geniş yeraltı ve yerüstü konutları oluşturmak için ideal bir ortam haline getirmektedir. Eğimli arazide yer alan Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin yüksek rakımlı alanlarında, kaya oyma yapılar ve taş konutlar iç içe geçmektedir. Ürgüp'te kayaya oyulmuş iç mekanların kagir dış mekanlarla harmanlanması yaygın bir mimari özelliktir. Şahinefendi köyünün kuzeyinde doğal yer altı soğuk hava depoları yer almaktadır (Şekil 14). Yumuşak tuf kolay oyulabilir ancak havaya maruz kaldığında sertleşerek hem yalıtım hem de dayanıklılık sağlayarak bu yapıların yüzyıllar boyunca ayakta kalmasını sağlar (Örüng ve diğerleri, 2016). Kayaya oyulmuş bu doğal depolama alanları, yapay soğutmaya ihtiyaç duymadan yıl boyunca serin sıcaklıkları koruyarak gıda muhafazası için ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir çözümler sunmaktadır.

Şekil 14. (a) Taşkınpaşa Köyündeki Kaya Oyma Yapılar, (b) Şahinefendi Köyündeki Yer Altı Soğuk Hava Deposu

Çalışma alanı kapsamındaki köylerde geleneksel yapı malzemeleri genellikle taş ağırlıklıdır. Çeşitli dokulardaki bu taşlar, bölgenin jeolojik yapısını oluşturan ve kolay işlenebilen tuf taşlarıdır (Şekil 15). Tuf taşları, Kapadokya bölgesinde bol miktarda bulunması ve işleme kolaylığı nedeniyle yüzyıllardır yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu taşlar, doğal izolasyon özelliklerine sahip olması nedeniyle tercih edilmektedir. Yazın serin, kışın sıcak tutan yapılar inşa edilmesine imkân tanımaktadır. Taş yapıların estetik ve dayanıklılık açısından da köylerin mimari kimliğini oluşturduğu görülmektedir.

Şekil 15. Taş Duvar Dokularına Örnekler

Köylerde kullanılan bir diğer yapı malzemesi de ahşaptır. Taşkınpaşa Medresesindeki ahşap hatlı ahşabın estetik ve işlevsel kullanımına iyi bir tarihi örnektir. Bunun yanı sıra, köylerde yapılan yerinde gözlemler ile Şahinefendi köyünde tamamen ahşap bir yapıya ve kapı malzemesi olarak çeşitli ahşap uygulamalarına rastlanmıştır (Şekil 16). Ahşap, taş kadar yaygın kullanılırsa da özellikle kapı, pencere, döşeme ve bazı iç yapısal elemanlarda tercih edilmektedir. Ahşap kapı uygulamaları, yapıların geleneksel estetik anlayışını sürdürmesinde önemli rol oynamaktadır. Ahşap, özellikle daha esnek ve kolay işlenebilir bir malzeme olması nedeniyle küçük ölçekli yapılarda ve dekoratif detaylarda kullanılır.

Şekil 16. Ahşap Kapı Örnekleri

Erençin (1979) Kapadokya geleneksel evlerini üç kategoriye ayırmaktadır; kayadan oyma evler, kayadan oyma yığma evler ve yola bakan yığma evler. Çalışma alanındaki yerleşimlerde kaya oyma ve yığma yapılar karışık olarak bulunmaktadır. Yamaçtaki evler vadiye oyulmuştur ve mekânlar sonradan genişletilmiştir. Köylerde yer alan konutlar genellikle zemin üzerinde tek katlıdır. Bu konutlar, basit fakat işlevsel yapı elemanlarına sahiptir. Taş duvarların kullanıldığı bu evler, genellikle bir veya iki odalı olup, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine uygun şekilde tasarlanmıştır. Köylerde tek katlı yapılar yaygın olarak görülürken,

köy merkezlerine uzak görece yeni yapılarda beton tabliyeler üzerinde ikinci ve üçüncü katlar bulunmaktadır. Bu yeni yapılar, modern malzeme ve inşaat teknikleriyle inşa edilmiştir, köylerdeki daha geniş yaşam alanlarına duyulan ihtiyacı yansıtmaktadır.

Köylerin tamamı, akarsuların çevresindeki köylerde doğal gelişen yerleşim düzeni olan küme köy yerleşimine sahiptir. Anadolu'nun pek çok yerinde bulunduğu gibi evlerin alt katlarında bulunan ahırların pek çoğu çalışma alanındaki köylerde âtil durumdadır. Ayrıca evlerin dışında doğal taş kümes yapıları yaygın olarak kullanılmaktadır.

SONUÇ:

Kültürün, çok sayıda insanın paylaştığı bir yaşam biçiminin toplamı olduğunu söyleyebiliriz. Bir kültürde, konuşma, dil, davranış, yaşam biçimi, gelenekler, ideoloji ve teknolojiye benzerlikler bireyleri gruplar halinde birleştirir (Trócsányi & Tóth, 2020; Pentz and Albert, 2023). Çalışmada ele alınan Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinin peyzaj yapısı, bölgenin doğal topoğrafyası, kültürel değerleri ve geleneksel yapı teknikleri ile şekillenmiş bir bütünlüğü yansıtmaktadır. Kırsal yerleşmeler, tarihsel süreç boyunca doğal unsurlarla uyum içinde gelişmiş, tarımsal faaliyetler, su kaynakları ve yerel kültürel miras unsurları ile şekillenmiştir. Bu köylerde mimari, kültürel ve çevresel unsurların birleşimi; köylerin peyzaj kimliğini oluştururken, aynı zamanda doğal ve kültürel mirasın korunmasını gerektirmektedir.

Bu bağlamda Cemil, Taşkınpaşa ve Şahinefendi köyleri ve benzer özellik gösteren yakın yerleşimlerde; son dönemde bu bölge için hazırlanan Koruma amaçlı imar planları ön planda tutularak doğal ve kültürel peyzajın korunması için yapılaşma sınırlandırılmalıdır. Aynı zamanda, geleneksel mimari ve yapı tekniklerinin restorasyon yoluyla korunması sağlanmalı, mimari kimlik muhafaza edilmelidir. Ürgüp'de yerel ekonominin %70'inin turizme bağlı olması hayati bir ekonomik faktördür. Bu nedenle yerel kimlik ve peyzajlar, sürdürülebilirlik ve koruma öncelleyen ekoturizm aktiviteleri merkezinde değerlendirilmeli, yöre halkının farkındalığı da artırılmalıdır. Bugünün peyzajlarının tarihsel süreçte geçirdiği evre ve dönüşümler dikkate alınarak çok kültürlü peyzaj tüm değerleri ile açığa çıkarılmalıdır. Özellikle bölgenin 100 yıl önce 1923'de gerçekleşen nüfus mübadelesinin etkilerini yaşadığı da düşünülerek, tüm bu sosyolojik süreç iyi analiz edilmelidir.

Peyzaj eğilimi, köylerin doğal topoğrafyası ile doğrudan ilişkilidir. Köyler genellikle yamaçlara yerleşmiş olup, su kaynaklarına yakın olmaları tarımsal üretimin devamlılığını sağlamıştır. Tarım, hayvancılık ve bahçe kültürü, köylerin ekonomik ve kültürel kimliğini şekillendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda köylerdeki dini yapılar, toplumsal ve kültürel yaşamın merkezini oluşturarak, çevrelerindeki düzenlemeler ile köy peyzajının önemli parçaları haline gelmiştir. Rovella ve diğerleri (2016), Kapadokya bölgesindeki kaya yerleşimlerinin korunmasına odaklanarak, bölgenin jeolojik yapısını incelemektedir. Bu çalışmada, kaya yapılarının doğal peyzaj ile olan ilişkisi ele alınırken, korunma süreçlerine dair stratejiler de tartışılmaktadır.

Köy ulaşım hatları, köyler arası bağlantıyı sağlayan tarım alanlarından geçen yollarla şekillenmiştir. Tarımsal çevre köylerin ekonomik temelini oluşturan en önemli unsurdur. Tarım alanları ve hayvancılık yapıları, köylerin ekonomik yapısının devamlılığını sağlarken, köy peyzajının bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir.

Çalışma alanında su varlığı kırsal peyzajda hayati bir rol oynamaktadır. Damsa çayı ve barajı, köylerdeki tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde temel bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu su kaynakları hem tarımsal üretimi desteklemektedir, hem de köylerin doğal peyzaj yapısının bir parçası olarak önemli bir ekolojik fonksiyona sahiptir. Bilgili (2018), Kapadokya bölgesindeki kültürel varlıkların korunmasına yönelik tehditleri ve etmenleri tartışırken, bölgedeki tarımsal üretimin ve ekolojik yapıların korunmasının önemine değinmektedir. Özellikle tarımın, bölgedeki yerleşimlerin ekonomik yapısı üzerine etkileri ve doğal çevreyle olan etkileşimi, su kaynakları ile bağlantılıdır.

Sonuç olarak Kapadokya antik dönem köylerinde; köylerin doğal topoğrafyasıyla uyumlu yerleşim düzeni, peyzaj karakterini korumaktadır. Su kaynaklarına yakınlık ve uygun iklim koşulları, tarımsal üretim ve hayvancılık için elverişli bir ortam yaratmıştır. Taşkınpaşa Medresesi, Kutsal Haç Kilisesi ve kaya oyma yapılar gibi tarihi yapılar, köylerin kültürel mirasının güçlü yönleridir. Geleneksel yapı teknikleri ve malzeme kullanımı, bölgenin mimari kimliğini korumaktadır. Kaya oyma yapılar ve tarihi eserler, köylerin ekoturizm ve kültürel turizm potansiyelini artırarak ekonomik katkı sağlamaktadır.

Kırsal bir alanda turizmin en önemli altyapısı geçmişin somut ve somut olmayan kültürel mirası ile tarımsal manzara ve ürünleridir. Alanın doğal ve kültürel değerlerinin korunmasının yanı sıra, sürdürülebilir turizm kavramındaki bu endüstri ekonomik, ekolojik, mekânsal ve katılımcı süreçlerle yakından ilgilenmektedir (Davardoust and Karahan, 2021). Ancak Taşkınpaşa ve Şahinefendi köylerinde nüfus sürekli olarak azalmakta ve yaşanan nüfus kırsal kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Cemil köyünde ise geçici bir artış görülse de genel nüfus eğilimi düşüş göstermektedir. Köylerdeki ilkokulların metruk durumda olması, eğitim altyapısının zayıfladığını ve terk edilen yapıların köy peyzajında olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir.

Köylerdeki yeni yapılaşmalar, geleneksel mimari doku ile uyumlu değildir. Modern yapı teknikleri ve malzemeler, köylerin özgün karakterini tehdit etmektedir. Tempesta (2010)'a göre, geleneksel unsurlar peyzajın görsel değerine katkı sağlar ancak insan müdahalesi ile oluşturulmuş diğer unsurlar bu etkiyi zayıflatır ve önemli düzeyde negatif etki bırakır. Ancak, bu geleneksel yapıların net bir kimliğe sahip olması görsel etkinliğin temel kaynağıdır (Özhancı ve Yılmaz, 2017). Bu açıdan köylerin geleneksel mimari kimliği öncelikli tutularak korunmalıdır.

Damsa çayı ve barajı tarımsal üretim için önemli kaynaklar olsa da suyun sürdürülebilir kullanımı ve su kaynaklarının korunması konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik olarak; Cemil köyünde gerçekleşen tersine göçün diğer köylerde de teşvik edilmesi, metruk durumdaki ilkokulların onarılması, tarım üzerine eğitim programları gerçekleştirilmesi, yeni yapıların geleneksel mimari dokuyla uyumlulaştırılması, etkin su yönetim stratejilerinin geliştirilmesi ve ekoturizm potansiyelini arttıracak restorasyon projelerinin teşvik edilmesi gerekmektedir.

ETİK STANDARTLAR:

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Etik Kurul İzni: Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Finansal Destek: Çalışma kapsamında herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Akın, E. (2019). Damsa Baraj Gölü'nün (Nevşehir) Oligochaeta Faunası [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. <http://acikerisim.nevsehir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.11787/551>

Aytaş, S. (2011). Nevşehir'de Mübadil Kültürü. 291-300.

Balta, S., & Atik, M. (2019). Köy Tasarım Rehberlerinin Hazırlanmasında Kırsal Peyzaj Karakterlerinin Yeri: Antalya Elmalı Örneği. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(1), Article 1. <https://doi.org/10.29136/mediterranean.475220>

Bilgili, B. (2018). Kapadokya Bölgesi Nevşehir Yöresi Kültürel Varlıklarının Bozulmalarına Neden Olan Etmenler. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 7(1), Article 1. <https://doi.org/10.17100/nevbittek.329311>

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü. (2018). Migration, Agriculture and Rural Development (The State of Food and Agriculture). Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). <https://www.fao.org/policy-support/tools-and-publications/resources-details/en/c/1157723/>

Çalışkan, O. (2011). Nevşehir'in İklim ve Canlı İkliminin Turizm Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, Article 24.

Çetinkaya, M., & Üzümcü, M. (2021). Taşımali Eğitim Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi. *Siirt Eğitim Dergisi*, 1(2), Article 2.

Çiftçioğlu, İ. (2015). Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyü'nde Karamanlı Devri Eserleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7-15.

Demircan, K. (2024). Ürgüp/Başdere Merkezli 10 Köyün Genel Coğrafi Görünümü. İçinde Kapadokya Ekonomi Toplantıları VIII: Ürgüp Başdere Merkezli Köy Kumesi 10 Köyün Sürdürülebilir ve Turizm Odaklı Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Tartışılması (1. Bs, s. 66). Cappadocia University Press. <https://doi.org/10.35250/kun/9786054448807>

Davardoust, S., Karahan, F. (2021). Evaluation of Sustainable Rural Tourism. The Case of Uzundere District, Erzurum, Turkey. *Sustainability*, 13(18), 10218. <https://doi.org/10.3390/su131810218>

Dirik, H. (2005). Kırsal Peyzaj. İstanbul Üniversitesi.

Dünya Ekonomik Forumu. (2024). Travel & Tourism Development Index 2024 (Travel & Tourism Competitiveness Index (TTCI), s. 93) [Insight report]. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/wef_travel_and_tourism_development_index_2024.pdf

Erdem, M. (2012). Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi [Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. <http://hdl.handle.net/11527/3804>

- Eren, H. (Ed.). (2024). Kapadokya Ekonomi Toplantıları VIII: Ürgüp Başdere Merkezli Köy Kümesi 10 Köyün Sürdürülebilir ve Turizm Odaklı Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Tartışılması (1. Bs). Cappadocia University Press. <https://doi.org/10.35250/kun/9786054448807>
- Erençin, A. (1979). Kapadokya Yerel Konutlarında Turizme Yönelik Yenileme Çalışmalarına Bir Yaklaşım: Örnek Avcılar Köyü [Doktora tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Erpek, C. (2019). Şahinefendi Köyü (Nevşehir) Geç Antik Dönem ve Sonrasına Ait Arkeolojik Kalıntılar [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, European Landscape Convention, 176 (2000).
- ICOMOS. (1964). Anıtların ve Sitlerin Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük, Venedik Tüzüğü. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites. The Venice Charter. 2nd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice. <https://civih.icomos.org/1964-the-venice-charter/>
- ICOMOS. (1987, Ekim). Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas. Washington Charter. ICOMOS General Assembly, Washington, DC.
- ICOMOS. (2014, Kasım 14). The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values. ICOMOS 18th General Assembly, Florence.
- ICOMOS. (2017, Aralık 15). ICOMOS-IFLA Principles Concerning Rural Landscapes as Heritage. 19th ICOMOS General Assembly, New Delhi.
- Köseoğlu, M. (1975). Kırsal Peyzaj Planlama Çalışmaları ve Bunun Ülkemiz Yönünden Önemi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, XXV(1), 128-146.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2024). T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı; Meteoroloji Genel Müdürlüğü [gov.tr]. Resmi İklim İstatistikleri, İllerimize Ait Genel İstatistik Verileri. Erişim Tarihi: 23 Ekim 2024, Gönderen: <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=h&m=nevsehir>
- Oral, M. Z. (1962). Anadolu'da San'at Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri. Vakıflar Dergisi, 5, 23-78.
- Örüng, İ., Karaman, S., & Şirin, Ü. (2016). Nevşehir Yöresindeki Doğal Depoların Modern Depolarla Karşılaştırılması. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5, 9-18. <https://doi.org/10.17100/nevbittek.210954>
- Özgeriş, M., Demircan, N., Karahan, A., Gökçe, O., Karahan, F., Sezen, I., & Akpınar Külekçi, E. (2024). Cultural Heritage Management in the Context of Sustainable Tourism: The Case of Öşkvan Monastery (Uzundere, Erzurum). Sustainability, 16(22), Article 22. <https://doi.org/10.3390/su16229964>
- Özhancı, E., Yılmaz H. 2017. Köy ölçeğinde yerel değerler ve kırsal alan kimliği analizi: Bayburt örneği. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 7(13), 320-359
- Pekak, M. S. (2009). Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi Kiliseleri: Örnekler, Sorunlar, Öneriler. METU Journal of the Faculty of Architecture, 26(2), 249-277. <https://doi.org/10.4305/metu.ifa.2009.2.13>
- Trócsányi, A., & Tóth, J. (2020). The Cultural Geography of the Hungarians II. Pro Pannonia Publishing Foundation.
- Pentz, M., & Albert, N. (2023). Cultural Landscapes as Potential Tools for the Conservation of Rural Landscape Heritage Values. Modern Geográfia, 18(2), 1-16.
- Polat, S., & Güney, Y. (2013). Damsa Çayı Vadisinde (Cemil-Şahinefendi Köyleri Arası) Kaya Düşmesi Olayı ile Peribacası Oluşumu Arasındaki İlişki. Marmara Coğrafya Dergisi, 28, Article 28.
- Rovella, N., Marabini, S., Crisci, G. M., & Russa, M. F. L. (2016). Geology and conservation of cultural heritage: The study case of the Forty Martyrs rupestrian church in Şahinefendi area (Cappadocia, Turkey). RENDICONTE ONLINE DELLA SOCIETÀ GEOLOGICA ITALIANA, 38/2016. <https://doi.org/10.3301/ROL.2016.25>

- Solmaz, F. (2013). Nevşehir Geleneksel Konutlarında Yapım Tekniği; Ürgüp, Mustafapaşa ve İbrahimpaşa Üzerine Örnek Çalışma [Yüksek lisans tezi]. Middle East Technical University.
- Tempesta, T., (2010). The perception of agrarian historical landscapes: A study of the Veneto plain in Italy. *Landscape and Urban Planning* 97,258–272.
- TÜİK. (2024). Türkiye İstatistik Kurumu Merkezi Dağıtım Sistemi [Dataset]. biruni.tuik.gov.tr/medas/
- Ulukuş, D., & Tugay, O. (2014). Ürgüp, Derinkuyu ve Hodul Dağı (Nevşehir/Türkiye) Arasında Kalan Bölgenin Florası. *Biological Diversity and Conservation*, 7(3), Article 3.
- UNESCO. (1972, Kasım 16). Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. The General Conference of the United Nations Educational, 17th Session, Paris. <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- UNESCO. (2011, Kasım 10). Recommendation on the Historic Urban Landscape. UNESCO General Conference, Paris. <https://whc.unesco.org/en/hul/>
- Uzar, N. S. (2007). Nevşehir Ürgüp İlçesinin Damsa Köyü Taşkın Paşa Medresesi. *Vakıflar Dergisi*, XXX(30), 251-270.

EXTENDED SUMMARY:

Rural landscapes, while serving as vital resources for today's cities, are also central to conservation, management, and planning activities due to their natural and cultural values. These areas, which constitute a significant portion of national landscapes, should not be considered solely as support systems for urban life; rather, their inherent values should be addressed from a sustainability perspective and preserved. Villages, as the smallest administrative units in rural areas, have gained attention globally over the past century, and more recently in Turkey, being included in various projects and programs.

Among Turkey's natural and cultural landscapes, Cappadocia, a UNESCO World Heritage Site, stands out with its unique landscapes. The Ürgüp district (Nevşehir) exemplifies an authentic rural setting that represents all the region's characteristics. The district, home to 23 villages, features fairy chimneys formed from volcanic tuff, valleys, rock-carved structures, and artifacts from different periods and cultures. These villages have existed for centuries as a result of people's adaptation to the natural topography and geological formations. Throughout history, structures such as underground cities and rock churches, used for defense or religious purposes, have given the region its distinctive settlement character. These unique settlements, which reflect Cappadocia's cultural and historical richness, are not only major attractions for tourism but also valuable heritage sites that preserve traces of civilizations spanning thousands of years.

This research focuses on the rural landscape's natural and cultural values and characteristics in Ürgüp. Cemil, Taşkınpaşa, and Şahinefendi villages, located in the Damsa Stream Valley, were chosen as representative examples of the area. The study examines how the cultural values and rock-carved structures of Cemil, Taşkınpaşa, and Şahinefendi villages shape the rural landscape character and contribute to their cultural and architectural identity. The research analyzes the natural topography, cultural assets, and rock-carved structures in these villages to explore the natural and cultural structures that have evolved over thousands of years under various civilizations and societies. It also highlights how traditional building techniques have influenced the cultural and architectural identity of these villages.

In this study, the rural settlement typologies and landscape features of the villages were analyzed through field observations and digital elevation model data. A comprehensive review of local and international literature was conducted, and direct field observations and data collection were carried out to evaluate the current state of the region. The main characteristics of the landscape, including its natural structure (physical features, climate, vegetation, hydrology), cultural structure (population, education, economic activities, transportation), and natural and cultural heritage features (architectural identity, rock-carved structures), were identified. Analyses of the study area were conducted using satellite imagery provided by Google Earth and Shuttle Radar Topography Mission (SRTM) 30-meter digital elevation model data, and maps were prepared in the TUREF/TM36 coordinate system using the open-source QGIS geographic information system software.

The settlement patterns in these villages are directly related to the natural topography, with most settlements developing on slopes and near water sources, ensuring the continuity of agricultural activities. Water resources play a crucial role in the rural landscape. The Damsa Stream and dam are primary sources for sustaining agricultural activities in the villages. These water resources not only support agricultural production but also hold significant ecological functions as part of the natural landscape structure. Agriculture, livestock farming, and gardening are key elements shaping the economic and cultural identity of the villages. In addition to their economic role, agricultural practices are integral to the rural landscape. Religious structures in the villages also form the focal points of social and cultural life, becoming prominent components of the village landscape through their surroundings. Transportation routes connecting the villages are shaped by paths passing through agricultural fields.

In summary, the study demonstrates that the landscape structure of the villages reflects a holistic integration of the region's natural topography, cultural values, and traditional building techniques. Rural settlements have evolved in harmony with natural elements throughout history, shaped by agricultural activities, water resources, and local cultural heritage. Proximity to water sources and favorable climatic conditions have created a suitable environment for agriculture and livestock farming, while rock-carved structures and historical artifacts have enhanced the villages' potential for ecotourism and cultural tourism. However, it has been observed that much of the new construction fails to align with the traditional architectural identity. The region's enduring natural and cultural elements should be addressed from a sustainability perspective to ensure that its architectural identity and rural character are preserved and passed on to future generations through awareness-raising initiatives.